

ZAPISI

Avgust Lešnik

IZKLJUČITEV TROCKEGA IZ CENTRALNEGA KOMITEJA VKP(b)

Referat na mednarodnem simpoziju o Trockem, Wuppertal, 26. do 29. marca 1990.

Lenin je imel brez dvoma prav, ko je v svoji oporoki¹ napisal, da se v odnosih med Trockim in Stalinom skriva nevarnost za razcep v partiji. To je potrjevala tudi ostra razprava, ki se je začela že za časa Leninovega življenja² in v kateri se je Trocki odkrito izrekel zoper vodstvo partije, ki so ga tedaj sestavljali Zinovjev, Kamenjev in Stalin: Ključna točka tedanjega nesoglasja je bilo vprašanje notranje partijske demokracije.

Kritičnost Trockega je bila usmerjena predvsem na birokratizem v partiji, v čemer je videl veliko nevarnost za ves nadaljnji razvoj mlade socialistične družbe. V spisu *Novi kurz* (1923) je Trocki zapisal, da partija dejansko živi na neki način na dveh ravneh: višja raven odloča, nižja pa jemlje sprejete odločitve na znanje. Posebej v zadnjih mesecih je partijski aparat pokazal nekatere najbolj negativne in neznosne značilnosti: »osamitev pred množicami, birokratsko samozadostnost, popoln prezir do razpoloženja, mišljenja in potreb partije. Z birokratizmom prežeti aparat je od začetka s sovražno silovitostjo zavračal prizadevanja, da bi dali na dnevni red vprašanje kritične revizije notranjega reda v partiji.«³ Trocki nadalje piše, da so kljub številnim opozorilom tovariši spregledovali, da so prav oni sami poglobljeno nevarnost za birokratizem. Birokratizem se ne širi in ne prodira od lokalnih organizacij k centru, temveč od centra navzdol. Trocki posebej poudarja, da birokratizem predvsem v partijskem vrhu nikakor ni preostanek vojnega obdobja, temveč posledica administrativnega načina reševanja problemov, kar se je razmahnilo predvsem v zadnjih letih.⁴ Za Trockega je eden najpomembnejših vzrokov za birokratizacijo še vedno neizogibna hierarhičnost sovjetske družbe kot tudi tesna povezava med državnim in partijskim aparatom. Diktaturo uresničuje proletarijat prek sovjetske države. Komunistična partija je voditeljica proletariata in zato tudi njegove države. »Vse vprašanje je v tem, kako uresničiti to upravljanje, da ne bi prišlo do stapljanja z birokratskim aparatom države, da se ne bi izpostavljala birokratski degeneraciji.«⁵ Obenem je birokratizem eden od virov frakcij. Da bi se CK izognil frakcijam, bi morali vodilni organi partije prisluhniti glasu množic, ne pa da štejejo vsako kritiko za izraz frakcijskega duha in s tem vplivajo na zavedne in disciplinirane člane, da sistematično molčijo ali da se združujejo v frakcijah. »Če so frakcije nevarne — in to so — je hudodelsko zapirati oči pred nevarnostjo, ki jo predstavlja konservativna birokratska frakcija.«⁶ Trocki opozarja, da zaradi vse večje birokratizacije državnega in partijskega aparata ter nekaterih ekonomskih težav nastajajo za sovjetsko oblast številne nevarnosti, ki bi lahko pripeljale do kontrarevolucije. Trocki glede na politično plat teh problemov ponuja rešitev v demokratizaciji partijskega življenja; »središče aktivnosti je treba prenesti predvsem k bazi«; uresničevanje demokratičnosti je edino sredstvo za zmago nad »kastnim duhom funkcionarjev«.⁷ V istem spisu je Trocki zagovarjal tezo o enotnosti partije, vendar tudi na osnovi razlik, možnosti odkritega zagovarjanja lastnega mišljenja celo takrat, ko je v manjšini.

Odmev na ta stališča in reakcija vodstva sta bila silovita. Trocki je imel v vodstvu partije skoraj vse proti sebi, tako Stalinovo skupino kot tudi stare boljševice: prve, ker je njegov kritika pokazala na nastajanje takšne metode vodenja in ravnanja, za katero tedaj še ni bilo mogoče reči, da bo tako usodna za sovjetski in mednarodni socializem, ki pa je že takrat kazala vrsto negativnih potez, ter druge, ki jim je očital njihove dogmatske slabosti, zaradi katerih se v mnogih odločilnih momentih svojega revolucionarnega boja sploh niso znašli. Njihov srd je bil tolikšen, da je za-

¹ Marjan Britovšek: *Boj za Leninovo dediščino*, 1. knjiga, str. 237—273 (Leninov testament). Ljubljana 1976.

² Glej referat Marjana Britovška: *Dileme »Novega kurza«* Leva Davidoviča Trockega. *Zgodovinski časopis* 1990, št. 2.

³ Lav Trocki: *Novi kurz*, str. 12. Rijeka 1972.

⁴ *Ibid.*, str. 13.

⁵ *Ibid.*, str. 21—22.

⁶ *Ibid.*, str. 30.

⁷ *Ibid.*, str. 17.

hteval Zinovjev izključitev Trockega iz partije in celo zapor.⁸ Stalin je predlog Zinovjeva hladnokrvno zavrnil ter v Pravdi objavil vest, da se proti Trockemu ne pripravljata nikakršen postopek, saj si partijskega vodstva brez Trockega »ni moč zamisliti«;⁹ Stalinu je bilo zagotovo že jasno, da je boj s Trockim dobljen. Stalin je vse bolj nameščal svoje ljudi v CK in politbiro, prav tako pa tudi na odgovornejša sekretarska mesta v komitejih. Ko je bolj in bolj »oživiljal demokracijo« v partiji, je zelo lahko manipuliral prek vseh teh transmisij ne le s partijsko javnostjo, temveč tudi z izbiranjem delegatov za kongrese in konference. S tem je obenem uveljavljal tako prakso v življenju komunistične partije, da je ta vedno bolj izgubljala svoj revolucionarni značaj in postajala poslušno orodje v rokah birokratskega vrha. Naslednja leta so samo še potrdila to stanje. Po tem porazu se je Trocki za nekaj časa umaknil iz aktivnosti v notranjih partijskih bojih in ta čas izrabil predvsem za dokončanje zbornika esejev in kritik o ruski literaturi — Literatura in revolucija.¹⁰

Naslednja leta so že bila v znamenju notranjih bojev. Problem »socializma v eni sami deželi« je privedel do razkola med vodilno trojico. Stalin je prvič formuliral svoje ideje o graditvi socializma v eni deželi na jesen 1924. leta. Prepričanje o možnosti graditve socializma v eni deželi kmalu postane glavno merilo in dokaz lojalnosti partiji in režimu. Neposreden Stalinov cilj je bil pravzaprav diskreditirati Trockega in njegovo teorijo o permanentni revoluciji ter ponovno dokazati, da ni leninist.¹¹ V nasprotju s prepričanjem Trockega, da se bo revolucionarno gibanje uspešno razvijalo in doseglo zmago le, če bo postalo vseevropsko, medtem ko naj bi bilo obsojeno na zanesljivo smrt, če bi ostajalo v nacionalnih okvirih,¹² je Stalin postavil svojo formulo »samobitnosti« ruske revolucije.¹³ Tisto, kar je bilo v tej tezi resnično novega in presenetljivega, je njegova trditev o samobitnosti ruske revolucije; to pa je pravzaprav pomenilo temeljito revizijo celotnega stališča partije, kar zadeva pristop k perspektivam ruske revolucije. Trocki na Stalinovo tezo in, kritikar tedaj ni odgovoril.

Do prvega resnega izbruha teoretičnih nasprotij okoli tega vprašanja je prišlo leta 1925. Objektivno okoliščino, zaradi katere je to vprašanje stopilo v ospredje, je predstavljalo dejstvo, da se je kapitalizem »začasno ustalil«, saj se je očitno končalo »obdobje vojn in revolucij«. Po drugi plati se je v Sovjetski zvezi končalo obdobje prenov, spričo tega pa je spet postalo posebej pomembno vprašanje temeljnih teženj v usmeritvah k nadaljnji izgradnji socializma. Subjektivni pogoj za to novo razpravo v partijskih okvirih je predstavljal spor med Stalinom na eni strani ter Zinovjevom in Kamenjevom na drugi, spor, ki je postajal vse ostrejši. Kot je znano, so se pogovori in razprave leta 1925 sukali okoli širokega kroga vprašanj: značaj državne industrije, pomen NEP-a, odnos do kmetov, razmere v partiji, odnos do Trockega. Ob tej priložnosti je bilo postavljeno tudi vprašanje o možnostih za izgradnjo socializma v Sovjetski zvezi. Zinovjev in Kamenjev sta spočetka v zelo previdni obliki, ne v tisku, marveč na enem sestankov politbiroja grajala Stalinove izjave, pri čemer sta ga še posebej dolžila, da podcenjuje svetovno revolucijo in nacionalno omejenost. Večina v politbiroju ni podprla Zinovjeva in Kamenjeva.¹⁴

Vprašanje možnosti za izgradnjo socializma v Sovjetski zvezi je bilo postavljeno na 14. konferenci VKP(b), aprila 1925. V prezidiju prvič ni bilo Trockega, čeprav je bil še vedno član politbiroja. Ne Zinovjev ne Kamenjev na 14. konferenci nista izustila ugovorov zoper tezo o možnostih za popolno zmago socializma v Sovjetski zvezi, marveč sta skupaj z drugimi delegati celo glasovala v prid predloženi resoluciji. Očitno je bilo, da jima ni do tega, da bi vprašanje o možnostih za zmago socializma v ZSSR postalo predmet notranjega partijskega razpravljanja. V letih 1923—1924 sta se Zinovjev in Kamenjev izrekla ne le proti frakciji trockistov, ampak proti vsem frakcijam, grupiranjem in podobnim težnjam v okviru partije. Celo leta 1925, ko sta oba že izoblikovala svojo frakcijo, sta nasprotovala Trockemu, CK pa dolžila, da je preveč popustljiv do Trockega. Na zborovanju v Leningradu, tik pred XIV. kongresom, je označil Zinovjev člane CK, da so napol »trockistični«.¹⁵

Po 14. konferenci je bila velikanska večina partijskega aktiva prepričana v možnost za zmago socializma v Sovjetski zvezi. Brez velike teoretične pretanjenosti so si aktivisti seveda želeli, da bi njihovo naporno delo revno in zaostalo deželo kar se da hitro pripeljalo do razcveta in obilja. Stalin je te težnje izkoristil do skrajnosti ter je navajal sleherni kolikor toliko nejasni izrek iz izjav Zinovjeva. Povod za napade zoper Zinovjeva je nudila njegova knjiga Leninizem,¹⁶ objavljena leta 1925. V njej je

⁸ Isaac Deutscher: Trotzki II (Der unbewaffnete Prophet), str. 141. Stuttgart 1962.

⁹ Pravda, 18. december 1923.

¹⁰ Lev Trocki: Literatura in revolucija. Ljubljana 1972.

¹¹ Isaac Deutscher: Stalin, str. 260. Ljubljana 1977.

¹² Lav Trocki: Permanentna revolucija. Rijeka 1972.

¹³ Josif Stalin: Pitanja lenjinizma, str. 89—103 (Oktobar i teorija permanentne revolucije Trockoga). Zagreb 1981.

¹⁴ Roj Medvedjev: Socializem v eni sami državi. Zgodovina marksizma 3/I, str. 516. Ljubljana 1986.

¹⁵ M. Britovšek: Carizem, revolucija, stalinizem. II. knjiga, str. 143. Ljubljana 1980.

¹⁶ G. Zinovjev: Leninizm. Moskva—Leningrad 1925.

nasprotoval Stalinovi interpretaciji graditve socializma v eni sami deželi, ker je menil, da v takih okoliščinah osame in bede ni mogoče ekonomsko in kulturno prekositi zahodnega kapitalizma in tudi ne ukiniti razrednih razlik, zato je tudi ne države. Zinovjev je bil mnenja, da je socializem mogoče graditi, obenem pa zastavlja vprašanje: »Ali je dokončna zmaga socializma v eni sami deželi mogoča? To je vprašanje, ki ga je treba rešiti.«¹⁷

Na XIV. kongresu VKP(b) od 18. do 31. decembra 1925 je prišlo do dokončne ločitve med Stalinom, Zinovjevom in Kamenjevom; »nova« opozicija z Zinovjevom in Kamenjevom na čelu je izgubila boj. Trocki je stal ob strani. Navidezno ni sodeloval v sporu med večino in novo opozicijo. Dve leti pred tem sta bila Zinovjev in Kamenjev največja nasprotnika Trockega. Zinovjev je celo zahteval, naj z organizacijskimi ukrepi nastopijo proti trockistom, Trockega pa izključijo iz politbiroja. Sverila Trockega o nevarnosti birokratizacije je Zinovjev ostro zavračal. O vsakem sodelovanju s Trockim je trdil, da pomeni opuščanje leninizma. Z enako ostrino je nastopil tudi Kamenjev.¹⁸

XIV. kongres je sprejel linijo CK, da ne bodo dopustili frakcijskih nastopov v partiji. Kljub temu je opoziciji uspelo, da je pojasnila svoje nazore. Zinovjev in Kamenjev sta zavračala gesla o graditvi socializma v eni deželi in o preobrazbi Sovjetske zveze iz agrarne v industrijsko deželo, nista pa imela nikakega učinkovitega nasprotnega programa.

Opozicija je v svojih nastopih zavračala tudi notranjepartijski režim, ki je pod geslom o enotnosti dobival vse bolj nedemokratske oblike. V tem smislu je opozicija skušala na kongresu doseči odstavek Stalina s položaja generalnega sekretarja. Kamenjev je izjavil: »Nasprotujemo ustvarjanju legende o voditeljih. Nasprotujemo temu, da bi bil voditelj vsemogočen. Nasprotujemo, da sekretariat odloča praktično o vseh političnih in organizacijskih vprašanjih, da se je povzpел nad politični organ partije... Ne zdi se nam normalno, temveč škodljivo za partijo, da dopuščamo položaj, v katerem združuje sekretariat v svojih rokah politiko in organizacijo in dejansko dekretira partijsko politiko... Pred celotnim kongresom ponavljam: prepričan sem, da tovariš Stalin ne more združevati funkcije celotnega boljševiškega štaba v svoji osebi.«¹⁹

Stalin je spretno diskvalificiral Kamenjeva in Zinovjeva s sklicevanjem na dejstvo, da sta revolucijo že enkrat izdala (glasovala sta proti Leninovi resoluciji za pričetek vstaje, oktobra 1917) in jo lahko ponovno izdala; izkoristil pa je tudi njuno takratno nestrpnost do Trockega, ki so ga na tem kongresu hvalili. S pasivnim vedenjem je Trocki izpustil odločilno priložnost za odpor proti birokratskemu vodstvu.

Zinovjeva so na kongresu podpirali člani leningrajske partijske organizacije, Kamenjeva pa moskovske; kljub temu so bile njihove sile poražene. Kongres je v celoti odobril politično in organizacijsko linijo CK ter odločno obsodil nastop opozicije. Triumvirat je nehal obstajati. Stalin je zmagal in v njegovih rokah je bila najvišja oblast. Trocki, Kamenjev in Zinovjev so se bližali dokončnemu porazu.

Zadnje obdobje odkritega spopada v partiji zoper tako imenovano »levo« opozicijo je trajalo približno leto in pol: od poletja 1926 do pozne jeseni leta 1927, ko so se Trocki, Zinovjev in Kamenjev, ki so začasno pozabili svoje nedavne zagrizene spore, združili ter se postavili na čelo nove »združene« opozicije. Teoretična platforma opozicije je zajemala skorajda vse temeljne teze tako trockistične opozicije iz let 1923—1924 kot tudi teze »nove-leningrajske« opozicije iz leta 1925. Oblikovanje nove Združene opozicije je še bolj zaostriło notranje partijske spore, ne da bi povečalo možnosti sil opozicije. Do koalicije med Trockim in Zinovjevom je prišlo tako nepričakovano, da je bilo partijsko članstvo presenečeno, saj je bilo še do nedavnega priča ostremu topu polemik, ki sta jih vodila še pred kratkim. Združena opozicija je bila zaradi takšnih okoliščin šibkejša kot katerakoli prejšnja grupacija. Pristaši obeh protagonistov so ocenjevali to zvezo kot hudo politično napako.²⁰

Z okrepljeno aktivnostjo opozicije je spomladi 1926. leta notranji boj v partiji dobil nove razsežnosti. Prehod privrženecv Zinovjeva na idejne pozicije trockistov je omogočil oblikovanje nove opozicije. Na aprilskem plenumu leta 1926 sta Trocki in Kamenjev nastopila s predlogom, v katerem sta oblikovala osnovne postavke ekonomske platforme bodoče združene opozicije. Nasprotniki generalne linije, sprejete na XIV. kongresu, so zanikali možnost graditve socializma v eni deželi. Zahtevali so gospodarsko vraščanje Sovjetske zveze v svetovni kapitalistični sistem. Računali so, da bodo tako pospešili tempo industrijske rasti in odpravili pomanjkanje blaga. V situaciji, ko so bili obkoljeni od kapitalističnih držav, so trockisti in nova opozicija nasprotovali industrializaciji po Stalinovi koncepciji. Iz nezaupanja trockistov v mož-

¹⁷ Ibid., str. 293.

¹⁸ M. Britovšek: Carizem, revolucija, stalinizem. II. knjiga, str. 143. Ljubljana 1980.

¹⁹ Ibid., str. 146.

XIV S'ezd VKP(b), stenografski zapis, str. 161. Moskva 1928.

²⁰ M. Britovšek: Stalinov termidor, str. 46. Ljubljana 1984.

nost zmage socializma v eni izmed zaostalih dežel je izhajal tudi odnos trockistov do metod industrializacije. Sredstva za industrializacijo so hoteli črpati iz vasi, s tem pa bi seveda prišli v nasprotje z načeli nove ekonomske politike in z nujnostjo krepitve ekonomskih vezi industrije s kmečkim gospodarstvom. Opozicija je torej terjala zaostritev boja zoper kulake in nepmane ter povečanje davkov, ki so jih plačevali le-ti. Hkrati so terjali povečanje ritmov industrializacije, razširitev in poglobitev demokracije v partiji, boj zoper birokratizacijo partijskega in državnega aparata itd. Pri tem je treba poudariti, da je združena opozicija napadala bolj Buharina kot Stalina, saj je imel Buharin v letih 1924—1928 dejansko vlogo **poglavitnega** teoretika sovjetske partije ter je vodil sestavljanje njenih poglavitnih programskih dokumentov in resolucij;²¹ vse temeljne izjave Buharina o vprašanju zmage socializma v Sovjetski zvezi, o funkciji NEP-a, o značaju državnih podjetij, o nalogah zadružništva so po teoretični plati natančnejše, tehtnejše in jasnejše od izjav Lenina; zapisal jih je v svojem poglavitnem delu iz dvajsetih let — Pot v socializem in delavsko-kmečka zveza (1925).²²

Na zasedanju plenuma CK v dneh od 14. do 23. julija 1926 je opozicija ponovno proklamirala svoj gospodarski program. Na plenumu je glavno breme ekonomske diskusije spet nosil Buharin, medtem ko se je Stalin v glavnem omejil na organizacijska in zunanje-politična vprašanja. Buharin je opoziciji priznal, da njena kritika ni brez osnov. »Če pri nas ne bi bilo nobenega birokratizma, če pri nas delavska mezda ne bi bila še vedno nizka, če pri nas vaška revščina ne bi živela v težkih pogojih, tedaj opozicija ne bi imela temeljev.«²³ K temu je še dodal: »Vsak monopol krije v sebi nevarnost določene degeneracije. Če pa gre za državni supermonopol, tedaj bodo podani vsi pogoji za degeneracijo naše industrije, temelječe na monopolu. To, kar je v kapitalistični družbi uresničeno s konkurenco, je treba pri nas uresničiti z zavestnim pritiskom, pod navalom zahtev množic.«²⁴ Teh besed, kot kaže, Buharin ni namenil le Združeni opoziciji, temveč v prikriti obliki tudi svojemu partnerju v duumviratu — Stalinu.

Kljub vsemu je bilanca spopada na julijskem plenumu za Stalina pozitivna. Stalin namreč CK posreduje podatke o »delovanju« Laševiča (pomočnika komisarja za obrambo), ki je v vojski organiziral napol tajno organizacijo simpatizerjev opozicije. Odkritje Laševičeve dejavnosti je bil rušilni udarec za opozicijo. Laševiča zamenjajo in izključijo iz CK, njegov zaščitnik Zinovjev pa izgubi mesto v politbiroju.²⁵ Stalin tedaj prvič uporabi kot orožje v boju proti svojim nasprotnikom grožnjo, da bodo izključeni iz partije; to je izzvalo zmedo v vrstah opozicije. Trocki, Zinovjev, Kamenjev, Sokoljnikov in drugi 4. oktobra 1926 podpišejo skupno izjavo, v kateri priznajo, da so kršili določila statuta partije in da sprejemajo obveznost, da bodo razpustili svojo »partijo v partiji«. Menili so, da bodo tako iz partije izključeni opozicionalci ponovno sprejeti v partijo. Toda Stalin je zavračal spravo s Trockim in Zinovjevom. V zavesti svoje moči si je prizadeval za to, da bi povsem uničil svoje nasprotnike in da bi vzpostavil gospodstvo nad partijo. Opozicija je zahtevala, naj pred 15. konferenco začnejo razpravo o tezah za konferenco. CK je zavrnil zahteve opozicije in kategorično prepovedal razširjanje njihovih dokumentov. Organizacija opozicionalcev se je začela spreminjati v ilegalno. Stalin je očitno načrtno prisilil organizacijo v ilegalno, da jo je lahko v skladu s statuti povsem onemogočil. Na plenumu CK v dneh od 21. do 23. oktobra 1926 so ponovno razpravljali o dejavnosti opozicije. Stalin je napadel opozicijo kot »socialdemokratsko deviacijo« in zahteval, da njeni vodje priznajo svoje zmotne ter se pokesajo. Tedaj je vstal Trocki in imel enega od svojih največjih govorov; govoril je v imenu opozicije kot celote. Med ostalim je izrekel tudi daljnovidno sodbo: »Prvi sekretar predlaga svojo kandidaturo za mesto grobarja revolucije!«²⁶

Toda sestava politbiroja je takšna, da onemogoča kakršnokoli presenečenje s strani opozicije. Še več, Stalinu uspe izključiti Trockega iz politbiroja, tako da v tem telesu ni več nobenega predstavnika opozicije. Zinovjeva, ki je bil le nekaj poprej izključen iz politbiroja, Stalin najprej odstrani s položaja predsednika Komunistične internacionale, zatem pa ga obtoži pred njenim izvršnim komitejem, ki potrdi zamenjavo. 15. konferenca ruske partije je podprla spremembe v politbiroju.

Po teh dogodkih je v prvi polovici leta 1927 nastopilo premirje, zadnje pred dokončnim razpletom. Boj se vnovič razplamti na poletje tega leta v zvezi z nekaterimi kritičnimi dogodki na področju zunanje politike (prekinitev diplomatskih stikov Velike Britanije s Sovjetsko zvezo; poraz politike Moskve na Kitajskem — general Čang Kaj-šek je nastopil proti kitajskim komunistom, ki so tvorili sestavni del Kuomin-

²¹ M. Britovšek: Buharinovi ekonomski in politični pogledi. Zgodovinski časopis 1989/2.

²² R. Medvedjev: Socializem v eni sami državi. Zgodovina marksizma III/1, str. 519—520. Ljubljana 1986.

²³ Inprekorr 103/1926, str. 1724.

²⁴ Ibid., str. 1715.

²⁵ Boris Souvarine: Staljin, str. 303. Zagreb 1989.

²⁶ I. Deutscher: Razoručani prorok (Biografija Trockega, II. knjiga), str. 188—189. Zagreb 1976; Pjatnadcataja Konferencija VKP (b), str. 578. Moskva 1927.

tanga; prekinitev sporazuma med sovjetskimi in britanskimi sindikati).²⁷ V skorajda vojni napetosti, ki so jo povzročili ti dogodki, je opozicija svoja programska stališča označila za »platformo boljševoikov-leninistov«; podpisalo jo je 83 privržencev. Toda Pravda ni hotela objaviti platforme, češ, da je to antipartijski dokument. Zinovjev in Kamenjev sta napisala v opozicijski platformi poglavje o kmetijstvu in kominterni, poglavje o industriji pa je napisal Trocki; kritiko stalinistov so takole formulirali: »V svojem preценjevanju birokracije si stalinisti olajšujejo manevre tako, da partijo dejansko izključujejo od sodelovanja pri političnih odločitvah.« V formulacijah, ki so se nanašale na mednarodne odnose, so bili še bolj ostri: »Vojna imperialistov proti Sovjetski zvezi ni samo verjetna, temveč je neogibna.«²⁸

Trocki je prav v tem času, na poletje leta 1927, dal svojo tako imenovano »clemenceaujevsko izjavo«, ki nam lahko služi kot ključ za razumevanje mnogih dogodkov, ki so se zgodili deset let kasneje, ko se je že približevala druga svetovna vojna. Bistvo izjave Trockega, njeno jedro pomeni trditve, da bo opozicija, če bo Rusija spet v vojni, zavzela do vladajoče skupine stališče, ki bo podobno tistemu, kot ga je pred časom zavzel Clemenceau do vlade Caillauxa in Malvyja v krizi, v kateri se je znašla Francija v letu 1917. (Clemenceau je najprej obtožil vlado, da je nesposobna in neučinkovita ter da je dejansko defetistična, zatem pa je preprosto vzel oblast v svoje roke in privedel vojno proti Nemčiji do njenega zmagoslavnega konca.) Izjava Trockega je z drugimi besedami pomenila, da obtožuje Stalina, Rikova, Buharina in Vo-rošilova, da nimajo sposobnosti predvidevanja, da niso učinkoviti in odločni; opozarja, da bo poskušal doseči spremembo režima, če bodo razmere kritične, da bi bilo tako možno učinkovito organizirati obrambo dežele ter izkoristiti njene naravne vire.²⁹

Generalni sekretar odgovori z nasprotno obtožbo, ki temelji na trditvi, da obstaja »združena protisovjetska fronta od Chamberlaina do Trockega«, kar je Trocki zavrnil kot nesmisel: »Nič ni toliko olajšalo delo Chamberlainu kot Stalinova napačna politika, posebno še na Kitajskem...«³⁰ Stalin izkoristi razpravo o vojni nevarnosti v svojo korist: »Glavni problem sedanjega trenutka je nevarnost nove vojne... v teh okoliščinah je nujno potrebno, da naša partija oblikuje čvrst blok.« Nasprotno pa Trocki poudarja, da je želja leveca, da se bori za »socialistično domovino«, vendar pri tem ne pristaja na kakršnokoli »sveto edinstvo«; obenem ocenjuje, da je Stalin nesposoben zagotoviti zmago in postavlja alternativo: »Termidor ali opozicija.«³¹

Poleti in v zgodnji jeseni 1927. leta se je razprava med opozicijo in vodilnim jedrom vse bolj zaostrovala. Opozicija je v svoji Platformi, ki je bila namenjena XV. kongresu partije ob koncu leta 1927, zahtevala pospešeno industrializacijo, vključevanje delavcev in kmetov v upravljanje države, nadalje je zahtevala, da se partija izjasni proti slehernemu šovinizmu in nacionalizmu v vsakršni obliki (vztraja, da je treba objaviti Leninovo pismo o nacionalnem vprašanju, v katerem kritizira Stalinovo nacionalno politiko); vse to je prežemalo zahtevo po demokratizaciji odnosov v partiji in po prenehanju diskriminacije tistih, ki so drugačnega mišljenja. Opozicija je zlasti poudarjala, da ji ne gre za cepitev partije in ustanovitev nove, marveč za boj med težnjami v partiji, za enotnost na leninskih principih. O takšnih zahtevah opozicije bi bilo mogoče razpravljati v svobodni partijski diskusiji in jih verificirati. Toda Stalin tega ni želel; opoziciji so prepovedali objaviti platformo. Stalin se je zavedal, da bi v razpravi opozicija lahko uveljavila tudi nekatera druga svoja stališča, kar bi lahko imelo za končno posledico, da bi moral privoliti v delitev oblasti s Trockim in Zinovjevom. Zato so proti ilegalnim razširjevalcem platforme opozicije začeli ukrepati z izključitvami iz partije. Od 10. septembra dalje je Pravda redno poročala o izključitvah članov opozicije.³²

Na plenumu CK VKP(b) konec julija in v začetku avgusta 1927 so na podlagi referata Ordžonikidzeja (predsednika Centralne kontrolne komisije, ki je v juniju 1927 raziskovala Trockega kršitev partijske discipline³³) sprejeli resolucijo O kršitvi partijske discipline Zinovjeva in Trockega. V njej so poudarili, da je opozicija s Trockim na čelu izkoristila težave, ki jih je morala premagovati partija v boju za socialistično graditev dežele, da bi zadala udarec enotnosti partije in njenemu vodstvu, ne da bi oklevala zaradi pomisleka, da krši partijsko disciplino.³⁴ Plenum je ugotovil, da so privrženci opozicije prelomili obljubo, da bodo prenehali s frakcionaško dejavnostjo. Opozicijo so obdolžili, da je postala objektivno središče, okrog katerega se zbirajo protipartijske in protisovjetske sile, na njihovo razkrajajočo dejavnost pa računa tako

²⁷ Giuseppe Boffa: Povijest Sovjetskog saveza, str. 239–241, I. knjiga (1917–1941). Opatija 1985.

²⁸ M. Britovšek: Stalinov termidor, str. 88–89. Ljubljana 1984.

²⁹ L. Trotsky: The Stalin School of Falsification. New York 1937.

³⁰ L. Trotsky: Problems of the Chinese Revolution, str. 102. New York 1932.

³¹ B. Souvarine: Staljin, str. 316. Zagreb 1989.

³² M. Britovšek: Stalinov termidor, str. 90. Ljubljana 1984.

³³ L. Trocki: Izobličena revolucija (1927–1929), str. 296–324 (Trocki je optužen za kršenje partijske discipline — govori Trockega na zasedanju CKK, junija 1927). Rijeka 1972.

³⁴ KPSS v rezolucijah II, str. 387. Moskva 1953.

notranja kot zunanja kontrarevolucija.³⁵ Na plenumu so obravnavali tudi predlog o izključitvi Trockega in Zinovjeva iz CK VKP(b). Pod pritiskom so se privrženci opozicije z nekaterimi pridržki odrekli svojim kritičnim pripombam v zvezi z obrambo Sovjetske zveze in tako imenovanim termidorjem.³⁶ Ponovno so obljubili tudi, da bodo opustili frakcionaško dejavnost. Plenum je pozval Zinovjeva in Trockega, naj spoznata, da je redništvo v partiji nezdržljivo z njunim ravnanjem. Sklenili so, da bodo z dnevnega reda umaknili vprašanje njune izključitve iz CK in ju v svarilo samo strogo ukorili. Plenum VKP(b) je istočasno pozval opozicijo, naj takoj razpusti frakcijo in pozval vse komuniste, naj preprečijo nastope opozicije in oblikovanje protipartijskih grupacij.

Kljub prepovedi delovanja je opozicija s svojim bojem nadaljevala ter razmnoževala in ilegalno širila svojo platformo kot nekak volilni manifest za XV. kongres VKP(b). Stalin je s pomočjo organov GPU preprečil nadaljevanje tega dela. Opozicijo so obtožili »zarotništva« in »povezovanja s kontrarevolucionarji«. O teh dogodkih so razpravljali na zaprti seji CK. Trocki je sicer protestiral,³⁷ kar pa je ostalo brez učinka; Trocki in Zinovjev sta bila izključena iz CK VKP(b) — zaradi ilegalne frakcionaške dejavnosti. Sklenili so, da bodo dokazno gradivo predložili v proučitev XV. kongresa partije.³⁸

Kljub izključitvam in aretacijam je opozicija še naprej krepila svojo dejavnost. Boj frakcij so vse bolj prenašali na ulice in v javne prostore. Na tisoče udeležencev je na zborovanjih poslušalo govore Trockega in Zinovjeva. Toda opozicija je precejnjevala svojo moč in zasidranost v ljudskih množicah, predvsem v delavskem razredu. Opozicionalci so sklenili, da bodo izkoristili 7. november (deseto obletnico oktobrske revolucije) za demonstrativni pohod in zborovanje. Po ulicah Moskve in Leningrada so demonstrirale opozicijske grupe z rdečimi zastavami in gesli: »Dovolite nam urediti Leninov testament! Dol z oportunizmom! Za enotnost Lenineve partije!« Demonstracije 7. novembra je policija razbila. 15. novembra so na hitro sklicali zasedanje CK in CKK, na katerem so sprejeli sklep o izključitvi Trockega in Zinovjeva iz stranke in odstranili znane opozicionalce s partijskih položajev.³⁹ Stalin je dosegel svoj cilj: diskvalificiral je opozicijo in ji preprečil nastop na XV. kongresu VKP(b). Kongres sprejme resolucijo, ki oznanja, da »pripadnost opoziciji ter propagiranje njenih pogledov nista združljivi s članstvom v partiji«. Kongres je 18. decembra izključil iz partije 75 vodilnih članov opozicije (ne da bi pri tem upoštevali številne druge, ki so bili že pred tem izključeni ali pa so sedeli v zaporih). Naslednjega dne se opozicija razcepila. Trockistični del zavrne zahteve kongresa, zato oblasti deportirajo Trockega v Almo Ato (1928, 17. januar), Rakovskega pa v Astrahan. Zinovjev, Kamenjev in njuni privrženci pa posredujejo skupno izjavo, v kateri se odrečejo svojim pogledom.⁴⁰

Medtem se je 17. novembra 1927 ustrelil privrženec Trockega, Adolf Joffe, viden boljševiški funkcionar in diplomat. V poslovilnem pismu Trockemu (16. november) je zapisal: »Če lahko primerjam veliko z malim, lahko rečem, da je zgodovinsko eminentno pomemben zgodovinski dogodek Vaša izključitev in izključitev Zinovjeva, dogodek, ki mora v naši partiji neogibno začeti obdobje termidorja... Vi ste na pravilni poti, toda zavest, da bo Vaša resnica zmagala, temelji prav na dosledni nepopustljivosti, na neizprosni trdnosti, zavračanju slehernega kompromisa, kar je bilo vselej skrivnost Iljičevih zmag...«⁴¹

Joffejevo poslovilno pismo ni samo zelo pretresljiv človeški dokument, ampak tudi zanimiv zgodovinski vir, ki prikazuje položaj, v katerem je bila opozicija, nekdanji Leninovi sodelavci. Joffe je menil, da pomeni izključitev Trockega likvidacijo revolucije. Ni samo napovedal začetka obdobja termidorja, temveč je tudi predvidel, da se bo revolucija končala v osebni diktaturi. Po njegovem mnenju ni bilo nikogar, ki bi v trenutni situaciji imel voditeljske in intelektualne sposobnosti Trockega. Upal je, da bo njegovo pismo predramilo Trockega iz njegove pasivnosti. Toda očitvidci, ki so se udeležili Joffejevega pogreba (19. novembra), so lahko opazili, da je stvar Trockega izgubljena... Združena opozicija ni imela opore v proletariatu.⁴² Stalin je že obvladoval celoten političen prostor v državi. Z odstranitvijo Trockega si je utrl pot do četrstoletnega gospostva. Njegova moč je nenehno rasla. Kot temna senca se je širila nad deželo, v kateri ni bilo več nikakršne organizirane opozicije, ker so jo brez usmiljenja zadušili.

³⁵ Ibid., str. 390.

³⁶ L. Trocki: Izobličena revolucija (1927—1929), str. 325—338. (Govor Trockega, 1. avgusta 1927 na zasedanju CK in CKK — »Opozicija, opasnost od rata i problemi obrane.«) Rijeka 1972.

³⁷ Isto, str. 339—349. (Isključenje Trockog iz Centralnog komiteta; govor Trockega na plenumu CK in CKK, 23. oktobra 1927).

³⁸ KPSS v rezolucijah II, str. 431. Moskva 1953.

³⁹ M. Britovšek: Stalinov termidor, str. 97. Ljubljana 1984.

⁴⁰ I. Deutscher: Stalin, str. 285. Ljubljana 1977.

⁴¹ Pierre Broué: Trotsky, str. 532. Paris 1988.

⁴² M. Britovšek: Carlizem, revolucija, stalinizem. II. knjiga, str. 164. Ljubljana 1980.

Zusammenfassung

**DER AUSSCHLUSS LEW D. TROZKIJS AUS DEM ZENTRALKOMITEE
DER KPdSU(B)**

Avgust Lešnik

Der Verfasser untersucht in der Abhandlung den Fraktionskampf um das Erbe Lenins an der sowjetischen Staats- und Parteispitze in den Jahren 1924—1927. In diesem Kontext analysiert er die gegensätzlichen theoretischen Ansichten Trotzkijs, Stalins und Sinowjews hinsichtlich der Perspektiven vom »Aufbau des Sozialismus in einem Land« so wie ihre unterschiedliche Auffassung von der Demokratisierung der Partei. Trotzkijs Kampf gegen die Bürokratisierung des Partei- und Staatsapparats blieb erfolglos, Stalin beherrschte — mit seiner Kaderpolitik — den gesamten politischen Raum im Staat. In dem scharfen politischen Kampf — auf Kongressen und Konferenzen — gewann Stalin die Schlacht, da er durch grobe politische Disqualifizierung die Arbeit der Opposition unterband und es ihm gelang, auf dem XV Kongreß der KPdSU(B) die beiden Männer der Oktoberrevolution — Trotzki und Sinowjew — aus der Partei auszuschließen. Darüber schrieb der bolschewistische Funktionär und Diplomat Joffe, Trotzkijs Ausschluß bedeute die Liquidation der Revolution und »ein Ereignis, das in unserer Partei unausweichlich ein Zeitalter des Thermidor eröffnen muß ...«